

Напрям 2. Викладання предметів громадянської та історичної освітньої галузі в контексті реалізації завдань концепції НУШ

Навчання історії як навчання цінностей

Олена ПОМЕТУН

Війна – це випробовування як людей, так і їх цінностей. Традиційно усталений суспільний порядок вибухає разом із першими ракетами по мирним оселям. Те, що раніше вважалось важливим, втрачає свою привабливість і з точки зору сьогодення бачиться нікчемним. Війна своїми жахливими наслідками втрачених життів наших захисників і мирного населення, зруйнованих міст і матеріальних статків величезної кількості людей переконує нас, що побіч самого людського життя найбільшими цінностями є любов до оточуючих та Батьківщини, дружба, взаємна підтримка, життя тих, кого любиш. Суспільство гуртується на захист своєї країни, своїх цінностей, які стають чи не найважливішими ознаками, що відрізняють наш народ від населення країни-агресора. Цей зсув у системі цінностей, що відбувається сьогодні під тиском війни, демонструє поступовий рух українського суспільства від цінностей «суспільства споживання» у бік цінностей «постматеріалізму», коли радість і сенс життя пов'язуються не з особистим успіхом, а стають невіддільними від благополуччя громади та суспільства, а громадянська активність стає атрибутом осмисленого та щасливого життя. [2]

Еволюція цінностей громадян України зафіксована соціологічними дослідженнями групи «Рейтинг» серпня 2022 р., які засвідчують зростання серед опитаних цінності Незалежності України, української мови, самоідентифікацію 94% опитаних як громадян України, прагнення до приєднання України до ЄС. [3] Водночас, за даними Фонду демократичних ініціатив від серпня 2022 р., лише 64% громадян підтримують демократію як форму державного устрою в Україні. А за даними КМІС у липні того ж року 58% опитаних, погодились, що для України сильний лідер важливіший за демократичну систему. [2] Ціннісні зрушення не стосуються готовності громадян до підтримки подальших демократичних реформ і відповідальної участі в їх здійсненні, прагнення до

створення дійсно демократичних інституцій, без яких європейське майбутнє нашої держави неможливе.

Ці та інші дослідження свідчать про необхідність цілеспрямованої роботи з формування цінностей молоді засобами освіти, адже цінності становлять фундамент і є наслідком прийняття рішень у всіх сферах життя, які дозволяють людині інтегрально розвиватися, а також визначають її ставлення до людей та речей, мають вплив на емоційний стан та самооцінку. На нашу думку, сьогодні і військовий стан, і потреби повоєнного розвитку України вимагають пильної уваги насамперед до формування в учнів/учениць значущих життєвих орієнтирів особистості у пошуках сенсу життя та самореалізації (наприклад, демократія, право, обов'язок, справедливість, відповідальність) та моральних цінностей – моральних зразків, понять, вимог, що дають можливість людині оцінювати дійсність та орієнтуватися в ній (наприклад, чесність, вірність та інші риси порядної людини).

Виконання цього завдання потребує насамперед розроблення конкретної методики навчання предмета, базованої на розумінні загального психолого-педагогічного механізму формування цінностей. З цього погляду, цінність це позитивна чи негативна значущість об'єктів оточуючого та внутрішнього світу для людини, групи, суспільства в цілому, що визначається їх залученням у сферу людської діяльності, інтересів, потреб, соціальних відносин. Будь-яке суспільство має свою систему цінностей, що притаманні конкретній епосі його розвитку, конкретній спільноті: людству у цілому, окремій цивілізації, народу, населенню регіону, етнічній чи соціальній групі тощо. У наших попередніх працях визначено таку загальну модель інтернаціоналізації (механізм особистісного привласнення) цінностей дитиною, в якій головними ланками є: виклики, потреби – мотиви, стимули, інтереси – установка на діяльність – емоційно-ціннісне ставлення, оцінка значимості – модель, стратегія поведінки. Це дозволяє, по-перше, ще раз упевнитись у важливості педагогічного впливу на цей процес з метою створити умови для виникнення в учнів бажаних для суспільства моделей поведінки і діяльності, а по-друге, визначити деякі

методичні підходи до формування цінностей у процесі навчання різних предметів, зокрема історії. Функціонування цього механізму у процесі навчання забезпечується двома шляхами: через зміст навчання (за умови забезпечення його якісного засвоєння учнями) та відповідну його організацію.

Переходячи безпосередньо до навчання історії зауважимо, що для формування в учнів, наприклад, цінностей демократичного громадянства навчальний матеріал, що розкриває такі цінності (наприклад, інформація про Козацьку державу та її устрій, Конституцію Пилипа Орлика, «Декларацію прав людини і громадянина» та ін.) має відбиратись і подаватись з урахуванням психологічного механізму формування цінностей особистості (тобто учням треба надавати факти про те, якими були потреби, мотиви, інтереси людей, які створили такі цінності і прагнули втілити їх у життя, як вони ставились до світу і як діяли в конкретному часі та просторі). З цієї позиції сьогодні принципово важливим є доповнення змісту будь-якого курсу історії «воєнним компонентом», а точніше, посиленням уваги учнів до питань, які наочно демонструють історичну та ментальну різницю (протилежність) між Україною та росією, а ще цінність мови, віри, історії у зміцненні держави зсередини. Перманентною має бути готовність кожного вчителя/вчительки відповідати на фундаментальні питання: чому Україна повинна боротися і перемогти? Як цього досягати? Які є паралельні (окрім військового) fronti боротьби з агресією? Варто також зосереджувати увагу учнів на таких проблемах як цінність людського життя у ХХІ сторіччі, концепт «гідність людини» у контексті сучасних воєнних реалій в Україні, український героїзм як національно-історичний феномен тощо.

Щодо методики навчання, то для розв'язання цих завдань вона має бути такою, щоб забезпечити пізнавальну активність дітей (учень сам конструює знання, уміння та смисли), чітку і ясну процесуальність організації навчання (учень застосовує навчально-дослідницькі методи відповідно до історичного пізнання) та результативність (результат навчальної діяльності учня має бути значущим для нього і для життя). Необхідним є й залучення учня до безпосередньої діяльності на користь громаді й суспільству.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Демократія, права і свободи громадян та медіаспоживання в умовах війни. Телефонне та щоденникове опитування. Липень 2022. URL : https://www.kiis.com.ua/materials/pr/20220817_z/Дослідження%20Демократія%2С%20права%20і%20свободи%20громадян%20та%20медіаспоживання%20в%20умовах%20війни.pdf (дата звернення 12.04.2023)
2. Інглегарт Р., Вельцель К. «Модернізація, культурні зміни і демократія». URL : <https://anthologyforthelazy.webnode.com.ua/l/ronald-inglegart-kristian-veltsel-modernizatsiya-kulturni-zmini-i-demokratiya> (дата звернення 12.04.2023)
3. Сімнадцяте загальнонаціональне опитування: ідентичність. Патріотизм. Цінності (17-18 серпня 2022). URL : https://ratinggroup.ua/research/ukraine/s_mnadcyste_zagalnonac_onalne_opituvannya_dentichn_st_patr_otizm_s_nnost_1718_serpnja_2022.html?fbclid=IwAR1ShITAR6jP3xDzbyZA-GBTv12N9hP9mnCbsRIQ6bzzifwLJ0ab-LQ8au0 (дата звернення 12.04.2023)

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Пометун Олена Іванівна, доктор пед.наук, проф., член-кор. НАПН України, головний наук. співробітник, Інститут педагогіки НАПН України, м.Київ